

บทบาทพระสงฆ์กับการพัฒนาชุมชนในปัจจุบัน* MONKS' ROLES IN COMMUNITY DEVELOPMENT AT PRESENT

พระปลัดพิพัฒน์พงษ์ ภัทรวโส

Pharapalad Phiphatphong Phattawangso

วัดพระศรีรัตนมหาธาตุวรมหาวิหาร

Wat Phra Sri Rattana Mahathat

Corresponding Author E-mail: pipatpong.patt@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิชาการเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาของการพัฒนาชุมชนในยุคปัจจุบันเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชนว่ามีหลักการและวิธีการอย่างไร มีความเชื่อมโยงระหว่างหลักทางพระพุทธศาสนากับการพัฒนาชุมชนอย่างไร และพระสงฆ์ควรมีบทบาทในการพัฒนาชุมชนในยุคปัจจุบันอย่างไร พบว่า บทบาทของพระสงฆ์ที่พึงประสงค์ในการพัฒนาชุมชนในยุคสมัยนี้ คือ 1) ควรมีบทบาทในการปลูกฝังธรรมะในจิตใจ หมายถึง การหล่อหลอมความคิด ทศนคติ ตลอดจนอารมณ์ความรู้สึกต่าง ๆ ด้วยหลักธรรมเพื่อเป็นแนวทางในการดำรงชีวิต 2) ควรมีบทบาทในการพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจและการเดินทางสายกลาง และ 3) ควรมีบทบาทในการทำหน้าที่เป็นพลังสร้างสรรค์บูรณาการของสังคมเป็นสถาบันที่ถ่ายทอดและปลูกฝังวัฒนธรรมและจริยธรรมทางสังคม ดังนั้น บทบาทพระสงฆ์กับการพัฒนาชุมชนในปัจจุบันจึงเป็นการนำหลักพุทธธรรมเข้ามาขัดเกลาสั่งสอนชาวบ้านเพื่อให้เกิดความพร้อมที่จะร่วมกันทำงานเพื่อพัฒนาเพื่อแก้ปัญหาชีวิตและชุมชน เน้นให้ชาวบ้านรู้จักตัวเอง รู้จักปัญหา รู้จักกลดอบายมุข รู้จักพึ่งพาตนเอง สามารถดำรงชีพอยู่ได้อย่างมีความสุขและนำไปสู่การมีความสามัคคีในหมู่คณะได้และก่อให้เกิดความมีเสถียรภาพในระดับตำบลและถ้าทุกตำบลสามารถมีเสถียรภาพได้ จะนำไปสู่การมีความมั่นคงในระดับชาติได้ในที่สุด

คำสำคัญ: บทบาท; พระสงฆ์; การพัฒนาชุมชน

*Received August 8, 2022; Revised September 1, 2022; Accepted September 4, 2022

Abstract

This academic paper aimed to study the principles and methods of community development in modern time regarding community development as for how a connection between Buddhist principles and community development is there and how should the monks play a role in the development of the community in modern times. It was found that the monks' roles that were desirable in community development in this era were 1) There should be a role in instilling Dharma in the mind, meaning the casting of thoughts, attitudes, and emotions with Dharma principles as guidelines for life. 2) There should be a role in economic self-sufficiency with moderate way and 3) There should be a role in acting as the integrated creative force of society, the institution that transmits and instills a culture and social ethics. Therefore, the monks' roles in community development at present is to bring the Buddhism principles to refine and teach the villagers to be ready to work together to develop and solve life and community problems by emphasizing the villagers to know themselves, know the problem, know how to reduce evil, know self-reliance in order to live happily and lead to unity among the groups causing stability at the sub-district level. If every district can be stable, it would eventually lead to national security.

Keywords: Role; Monks; Community Development

บทนำ

จากอดีตลักษณะสังคมหรือชุมชนชนบทที่มีการเป็นอยู่หรือวิถีชีวิตแบบพึ่งพาอาศัยกัน อยู่แบบพี่แบบน้อง ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน มีความรักความสามัคคีกัน เป็นสังคมหรือชุมชนที่น่าอยู่ แต่ปัจจุบันกลับได้เปลี่ยนแปลงเป็นสังคมเมือง เห็นแก่ตัวขาดความเห็นอกเห็นใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กันพระพุทธศาสนาเป็นสถาบันที่สำคัญที่สุดสถาบันหนึ่ง ในการให้ความช่วยเหลือต่อสังคมไทยตลอดมาโดยมีส่วนช่วยในการกล่อมเกลাজิตใจ และลักษณะนิสัยของคนไทยมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน พระสงฆ์จึงเป็นองค์ประกอบหลักของสถาบันพระพุทธศาสนา เพราะเป็นผู้ทำให้เกิดความเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลง เป็นผู้ที่ทำให้พระพุทธศาสนาหยั่งรากฝังลึกลงในสังคมจน เป็นสถาบันสำคัญหนึ่งของสังคม เมื่อศึกษาวิเคราะห์องค์ประกอบของความเป็นสถาบันทางศาสนา องค์ประกอบที่มีความสำคัญยิ่ง คือ

วัดและพระสงฆ์มีอิทธิพลและบทบาทต่อวิถีชีวิตของประชาชนมาก เพราะวัดและพระสงฆ์เป็นศูนย์รวมจิตใจ ศีลธรรมและพฤติกรรมต่าง ๆ (พระมหารัชมังคลาจารย์, 2560)

ปัจจุบันการพัฒนาชุมชนในทางโลกพัฒนาเจริญก้าวหน้าไปไกลมากแล้ว โดยเน้นไปเรื่องของการพัฒนาวัตถุเป็นหลัก จึงทำให้เกิดปัญหาในสังคมมากมาย โดยเฉพาะในด้านจิตใจ คุณธรรม จริยธรรม ความดีต่าง ๆ ลดลงอย่างมาก และยังมีหน่วยงานใดที่จะคิดแก้ไขในการพัฒนาคุณธรรมความดีของชุมชนให้เจริญควบคู่ไปกับการพัฒนาทางด้านวัตถุให้เป็นรูปธรรม สามารถนำมาพัฒนาจิตใจ พัฒนาคุณภาพชีวิต และการดำเนินชีวิตของประชาชนในสังคมได้อย่างมีความสุข ดังนั้น พระสงฆ์จึงต้องมีบทบาทเป็นผู้นำในการพัฒนาชุมชน โดยใช้หลักพุทธธรรมในทางพระพุทธศาสนาเป็นหลักของการพัฒนาจิตใจและในการพัฒนาคุณภาพชีวิต ควบคู่ไปกับการพัฒนาชุมชนทางโลก โดยเฉพาะพระสงฆ์จะต้องมีบทบาทที่สำคัญในการพัฒนาชุมชน เพื่อช่วยเหลือประชาชนในชุมชนนั้น ๆ ให้อยู่ดีมีสุข สามารถพึ่งพาตนเองได้ โดยนำหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาที่สำคัญ ๆ นำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาชุมชนอย่างมีประสิทธิภาพ และมีคุณภาพ สามารถแก้ปัญหาต่าง ๆ ของชุมชนได้ ทั้งนี้ปัญหาที่สำคัญของชุมชนในปัจจุบันที่พระสงฆ์ควรเข้าไปพัฒนาเป็นอันดับแรก คือ ปัญหาด้านจิตใจ เพราะประชาชนในชุมชนส่วนมากมีปัญหาด้านคุณธรรม จริยธรรม มีความทุกข์เกี่ยวกับสภาพจิตใจเป็นส่วนใหญ่ จมปลักอยู่กับการเห็นแก่ตัว เอาเปรียบเอารัดเอาเปรียบ ไม่มีการพึ่งพาอาศัยทำร้ายร่างกายจิตใจ ลักเล็กขโมยน้อย ผิดลูกผิดเมียคนอื่น ซอไรฐ์บังหลวง ทุจริตคอร์ปชั่น ผิดศีลธรรม ซึ่งเป็นปัญหาใหญ่ในสังคมปัจจุบันที่สมควรได้รับการพัฒนาอย่างเร่งด่วน (เทวินทร์ คงเมือง, 2561) ปัญหาที่รองลงมา คือ ปัญหาในการพัฒนาคุณภาพชีวิต ถึงแม้ปัจจุบันทางรัฐบาลจะดำเนินการในการพัฒนาประเทศโดยใช้แผนแม่บทที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชน ในการพัฒนาประเทศก็ตาม แต่คุณภาพชีวิตของประชาชนในประเทศก็ยังขาดตกบกพร่องอยู่เป็นจำนวนมาก ประชาชนขาดคุณภาพชีวิตที่ดี หลาย ๆ ที่หลาย ๆ แห่ง ยังขาดการพัฒนาที่ดีมีคุณภาพ โดยเฉพาะด้านปัจจัยสี่ คือ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค ที่อยู่อาศัย และอื่น ๆ ที่รัฐบาลยังเข้าไปดูแลไม่ทั่วถึง ซึ่งในสังคมปัจจุบันยังมีอยู่เป็นจำนวนมาก ซึ่งต้องได้รับการดูแลและพัฒนาอย่างทั่วถึง เพื่อประชาชนในสังคมจะได้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น อย่างน้อยก็ดีกว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน ปัญหาที่สำคัญอีกเรื่องหนึ่งที่ไม่ควรมองข้าม คือ ปัญหาในการพัฒนาตนเองให้มีศักยภาพ ที่เรียกว่า ปัญญา ซึ่งถือเป็นเรื่องสำคัญ ถ้าคนเราขาดปัญญาก็ไม่สามารถแก้ไขปัญหาของชีวิตที่เกิดขึ้นได้ ดังนั้น การพัฒนาปัญญา จึงเป็นอีกเรื่องหนึ่งที่สำคัญต้องได้รับการพัฒนาเช่นเดียวกันกับปัญหาอื่น ๆ เพราะเมื่อมีทุกคนปัญญาก็จะสามารถที่จะแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นได้ด้วยตัวของตัวเอง เพราะฉะนั้นจึงเป็นเรื่องที่ต้องได้รับการพัฒนาเช่นเดียวกัน

ดังนั้น บทบาทของพระสงฆ์ในสังคมยุคปัจจุบันที่ประชาชนคาดหวังอยากจะให้มี และอยากให้ เป็นในฐานะที่พระสงฆ์เป็นผู้มีต้นทุนทางสังคมที่สูง เป็นผู้ชี้แนะทางสังคม คือ บทบาทของการเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงของสังคมในการสร้างสรรค์สิ่งใหม่ ๆ หรือนำสิ่งใหม่ ๆ มาสู่สังคม เนื่องจากสังคมยุคปัจจุบันเป็นยุควิถีใหม่ แม้จะเจริญรุ่งเรืองถึงขีดสุด ในทางวัตถุ นวัตกรรมเทคโนโลยี แต่ขณะเดียวกับการปลูกฝังให้คนในสังคมรู้จักกับผิชอบชั่วดี สังคมยังต้องพึ่งพาและคาดหวังบทบาทจากพระสงฆ์อยู่ในระดับที่สูง

นิยามคำว่า “การพัฒนาชุมชน”

การพัฒนาชุมชนเป็นบูรณาการศาสตร์ซึ่งรวมเอาปรัชญาแนวคิดหลักการจาก สังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์หลายสาขา เช่น สังคมวิทยา มานุษยวิทยา รัฐศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ชาติพันธุ์วรรณา ปรัชญา จิตวิทยา การบริหารและการศึกษา เข้ามาผสมผสาน แล้วสร้างองค์ความรู้ขึ้นมาใหม่ ดังนั้น การศึกษาวิชาการทางด้านการพัฒนาชุมชนจึงต้องมีความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับศาสตร์ต่าง ๆ เหล่านี้เป็นอย่างดี เนื้อหาสาระในวิชานี้จึงประกอบด้วยมิติทางวิชาการหลายมิติที่ซ้อนทับเคลื่อนไหวและมีปฏิสัมพันธ์ต่อกันรวมทั้งเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาผู้ที่ศึกษาจำเป็นต้องเข้าใจในทุกบริบทที่เกี่ยวข้อง (สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน), 2554)

การพัฒนาคุณภาพของประชาชนนั้นจะต้องเริ่มจากภาวะความเป็นอยู่ของชุมชน พยายามดึงประชาชนให้เข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ในชุมชน ถ้าหากมองข้ามในเรื่องการพัฒนาบุคคลแต่ละคนให้มีทักษะที่ถูกทางและมีขีดความสามารถสูงขึ้นอีกประการหนึ่งการพัฒนาชุมชน ก็คือ ความศรัทธาในเรื่องความยุติธรรมของสังคม การมุ่งขจัดความขัดแย้งและความเลื่อมล้ำต่อกันสูงที่เห็นได้ชัดในหมู่มวลชนนั้นเป็นเรื่องที่อารยะสังคมพึงยึดมั่น ประการสุดท้ายความไม่รู้ ความต้อติงและการใช้กำลังบังคับ เป็นอุปสรรคที่สำคัญยิ่งต่อความสำเร็จของการพัฒนาและความเจริญรุดหน้าจะเกิดขึ้นได้ก็ด้วยวิธีการให้การศึกษาเท่านั้น การให้การศึกษาและให้โอกาสจะช่วยให้พลังซ่อนเร้นในตัวคนออกมาใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวมและการพัฒนาจะมีประสิทธิภาพได้ก็ต้องยึดหลักการรวมกลุ่มและการทำงานกับกลุ่มเพราะมนุษย์เราเป็นสัตว์สังคม การอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มและทำงานร่วมกันเป็นกลุ่มจะช่วยให้คนได้เจริญเติบโตโดยเร็วที่สุด (สนธยา พลศรี, 2550)

ทั้งนี้ เพื่อเป็นการปลูกฝังนิสัยและส่งเสริมให้คนรู้จักคิดตัดสินใจ วางแผน และดำเนินการด้วยตนเองอยู่เสมอ โดยอาศัยหลักการ คือ

1. ศักยภาพของประชาชน และเปิดโอกาสให้ประชาชนใช้ศักยภาพที่มีอยู่ให้มากที่สุด

2. ยึดหลักการพึ่งตนเองของประชาชน นักพัฒนาต้องยึดมั่นเป็นหลักที่สำคัญว่า ต้องสนับสนุนให้ประชาชนพึ่งตนเองได้โดยการสร้างพลังชุมชนเพื่อพัฒนาชุมชน

3. ยึดหลักการมีส่วนร่วมของประชาชน เป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนร่วมคิด ตัดสินใจวางแผน ปฏิบัติตามแผน และติดตามประเมินผลในกิจกรรม หรือโครงการ

4. ยึดหลักประชาธิปไตย ในการทำงานพัฒนาชุมชนจะต้องเริ่มด้วยการพูดคุย ประชุมปรึกษาหารือร่วมกัน คิดร่วมกัน ตัดสินใจ และทำร่วมกัน (วิมลพร สุวรรณแสนทวี, 2565)

การพัฒนาชุมชนเป็นกระบวนการที่มุ่งส่งเสริมความเป็นอยู่ของประชาชนให้ดีขึ้น โดยความร่วมมืออย่างจริงจัง ของประชาชน และควรจะเป็นความคิดริเริ่มของประชาชน เองด้วย แต่ถ้าประชาชนไม่รู้จักริเริ่มก็ให้ ใช้เทคนิคกระตุ้นให้เกิดความคิดริเริ่ม ทั้งนี้เพื่อให้ กระบวนการนี้ได้รับการตอบสนองจากประชาชน ด้วยความกระตือรือร้นอย่างจริงจังพอจะ กล่าวได้ว่า การพัฒนาชุมชน คือ การเปลี่ยนแปลง ซึ่งสะท้อน ออกมาในลักษณะของความ เจริญเติบโต ความก้าวหน้าการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น เป็นกระบวนการ เปลี่ยนแปลง ที่มีระดับของกลุ่มทางสังคมที่อยู่อาศัยร่วมกันในอาณาบริเวณเดียวกัน เช่น ครอบครัว ละแวกบ้าน หมู่บ้าน ตำบล มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันมีการติดต่อสื่อสาร และเรียนรู้ ร่วมกัน มีความผูกพันเอื้ออาทรกันภายใต้บรรทัดฐาน และวัฒนธรรมเดียวกันร่วมมือ และ พึ่งพาอาศัยกัน เพื่อบรรลุ วัตถุประสงค์ และเป้าหมายร่วมกัน (ปรีดา เจษฎาวรางกุล, 2550) ซึ่งราษฎรในชุมชนนั้น ๆ ร่วมกันจัดวางแผน และลงมือปฏิบัติตามแผนเอง แผน ดังกล่าว จะกำหนดว่ากลุ่มของตนเอง และแต่ละบุคคลมีความต้องการอะไร และมีปัญหา ร่วมกันอะไรบ้าง แล้วจัดทำแผนการของกลุ่มและของแต่ละกลุ่ม เพื่อให้ได้มาเพื่อสิ่งที่ ต้องการ และสามารถแก้ปัญหา เหล่านั้น โดยพยายามใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนนั้นให้ ได้มากที่สุด และถ้าจำเป็นอาจจะขอความช่วยเหลือ ทั้งด้านบริการ และวัสดุจากองค์การ รัฐบาล และที่มีใช้ของรัฐบาลได้ (ธิตี กิตติวิทิศกุล, 2540) อีกทั้งยังเป็นการสร้างความ เจริญให้เกิดขึ้นแก่ชุมชนในทุกด้าน โดยยึดหลักการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชน และ ผู้เกี่ยวข้อง โดยมุ่งพัฒนากระบวนการเรียนรู้ ของประชาชนให้ดำเนินการพัฒนาและแก้ไข ปัญหาของชุมชนได้อย่างยั่งยืน โดยใช้ทรัพยากรในชุมชน ที่มีอยู่ให้มากที่สุด

การพัฒนาชุมชนมีหลักการและวิธีการอย่างไร

วิธีการดำเนินงานพัฒนาชุมชน โดยทั่วไปจะใช้ 2 วิธี คือ 1) โดยการร่วมกลุ่ม และ 2) โดยการให้การศึกษา งานพัฒนาชุมชนเราถือว่า กลุ่มเป็นสถาบันสนับสนุนการเรียนรู้ การคิดและแก้ปัญหาของบุคคลในชุมชน ไม่ว่ากลุ่มจะทำอะไรลงไป พลังของกลุ่มจะมี อิทธิพลเหนือความรู้สึกนึกคิดของปัจเจกชนเสมอ ทั้งนี้ เพราะสิ่งที่กลุ่มร่วมกันแสดงออกมา

นั้น เป็นข้อสรุปแนวความคิดของคนส่วนใหญ่ที่ได้ผ่านการกลั่นกรองมาแล้ว กิจกรรมที่กลุ่มทำจึงสามารถแปรเปลี่ยนทัศนคติของปัจเจกชนในชุมชนได้เป็นอย่างดี ไม่ว่าสิ่งนั้นผิดหรือถูกก็ตาม การรวมกลุ่มและพัฒนากลุ่มจึงเป็นวิธีการที่นักพัฒนาใช้ในการพัฒนาชุมชนตลอดมา (สัญญา สัญญาวิวัฒน์, 2552) ดังนั้นการวิธีการพัฒนาชุมชนสามารถจำแนกออกเป็น 2 วิธี ได้แก่

1. วิธีการรวมกลุ่ม ในชุมชนที่เราเข้าไปดำเนินการนั้น ตามปกติก็จะมีกลุ่มอยู่แล้ว โดยที่เรายังไม่ได้ไปจัดตั้ง เช่น กลุ่มผู้เลี้ยงไก่ เลี้ยงหมู กลุ่มทำนา ทำสวน กลุ่มชาวไร่ เป็นต้น เราเรียกว่ากลุ่มตามธรรมชาติหรือ กลุ่มพื้นฐาน (Basic Group) เมื่อเราเข้าไปศึกษาสภาพแวดล้อมในชุมชนนั้น ๆ โดยละเอียดแล้วเราก็ จะรู้ว่าชุมชนนั้น ๆ มีความสนใจด้านใด ประชาชนส่วนใหญ่ทำอะไรกันบ้าง เราก็เข้าไปชักชวนชั้นนำ กลุ่มโดยธรรมชาตินี้แหละให้เขาเห็นว่า การประกอบอาชีพที่เขาทำอยู่นั้นหากได้รับการปรับปรุง แก้ไขแล้ว จะทำให้ได้ผลดีขึ้น ผลผลิตจะเพิ่มมากขึ้นกว่าที่ทำอยู่ในปัจจุบัน ส่วนวิธีชักชวนชั้นนำหรือสอนแนะนำขึ้นอยู่กับเทคนิคและกลวิธีของนักพัฒนาแต่ละคนที่จะต้องใช้อย่างไม่เหมือนกัน เมื่อคนเหล่านั้น เห็นด้วยกับแนวความคิดที่เราชี้แนะ ก็สอนแนะให้เขาร่วมกลุ่มกันขึ้น จะเรียกว่ากลุ่มผู้สนใจหรืออะไรก็ได้ โดยการร่วมมือกับผู้มี ความสนใจเหมือนกันไว้ด้วยกัน เช่น ผู้สนใจปลูกมันสำปะหลังจัดเป็นกลุ่มปลูกมันสำปะหลัง ผู้สนใจการปลูกปอ ก็จะเป็นกลุ่มปลูกปอ ผู้สนใจการเลี้ยงปลา ก็จัดกลุ่มเลี้ยงปลา เป็นต้น เมื่อรวมกลุ่มขึ้นแล้วก็จัดระบบการบริหารกลุ่มให้เรียบร้อยโดยจัดตั้งคณะกรรมการขึ้นมาคณะหนึ่งก่อน ให้เป็นผู้นำของกลุ่ม เช่นการจัดระเบียบปฏิบัติของกลุ่มกรรมการบริหารกลุ่ม การประชุมประจำสัปดาห์หรือประจำเดือนของกลุ่ม บทบาทหน้าที่ของสมาชิกกลุ่ม ความรับผิดชอบ ร่วมกัน และกิจกรรมของกลุ่มที่ต้องทำ เป็นต้น ขบวนการทุกอย่างที่กล่าวมาจะต้องเป็นไปตามแบบประชาธิปไตย คือ ให้ทุกคนได้มีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นอย่างเสรี

2. วิธีการให้การศึกษา เมื่อจัดตั้งกลุ่มขึ้นแล้วก็ให้การศึกษาแก่กลุ่ม ความจริงแล้วการชักนำชาวบ้านให้รู้จักจัด กลุ่มขึ้นมา และจัดตั้งคณะกรรมการบริหารกลุ่มขึ้นนั้น เป็นขบวนการให้การศึกษาแก่กลุ่มอยู่แล้วเป็น การศึกษาโดยการกระทำจริง (Learning by doing) ขึ้นต่อไปก็จัดฝึกอบรมให้กลุ่มได้มีความรู้ ความเข้าใจ และให้เกิดทักษะในเรื่องที่กลุ่มสนใจ เช่น การฝึกอบรมวิธีการเลี้ยงไก่ ฝึกอบรมวิธีการเลี้ยงปลา หรือฝึกอบรมเกี่ยวกับช่างแก้สมาชิกกลุ่มนั้น ๆ เป็นต้น วิธีการดำเนินงานพัฒนาชุมชน เป็นการแก้ปัญหาของบุคคลในชุมชนโดยการรวมกลุ่มเป็นสถาบันสนับสนุนการเรียนรู้ การคิดกิจกรรมที่กลุ่มทำจึงสามารถแปรเปลี่ยนทัศนคติของปัจเจกชนในชุมชนได้เป็นอย่างดี เมื่อรวมกลุ่มขึ้นแล้วก็จัดระบบการบริหารกลุ่มให้เรียบร้อย โดยจัดตั้งคณะกรรมการขึ้นมา จัดตั้งคณะกรรมการบริหารกลุ่มขึ้นนั้น ฝึกอบรมให้กลุ่มได้มีความรู้ ความเข้าใจ และให้เกิดทักษะในเรื่องที่กลุ่ม

สนใจ ให้ทุกคนได้มีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นอย่างเสรีขบวนการทุกอย่างที่กล่าวมา จะต้องเป็นไปตามแบบประชาธิปไตย

นอกจากนี้ ยูวัฒน์ วุฒิเมธี (2534) ได้อธิบายถึงวิธีการพัฒนาชุมชนไว้ 7 วิธีการ ได้แก่

1. การให้การศึกษอบรมแก่ประชาชนที่มีการศึกษต่ำ ให้มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ โดยกระบวนการให้การศึกษอบรม พัฒนาความรู้ ความคิด เฉลียวฉลาด อันจะนำไปสู่การสร้างสรรค์ แต่สิ่งที่ตั้งถามซึ่งได้จากการศึกษอบรม

2. การจัดตั้งกลุ่มและพัฒนากลุ่มหรือองค์กรของประชาชนให้เป็นผู้พร้อมที่จะรับและร่วมปฏิบัติในสิ่งเปลี่ยนแปลงใหม่ ๆ อันเกิดจากการพัฒนาอยู่เสมอ รวมพลังความคิด แรงกาย แรงใจและวัสดุ เงินทุน เพื่อรวมกันเป็นกลุ่มขึ้นและเป็นองค์กรสร้างพลังการคิด ตัดสินใจ ร่วมปฏิบัติและรับผิดชอบด้วยกัน อันเป็นการสร้างความเชื่อมั่นร่วมกันในหมู่ประชาชนเป็นตัวของตัวเองในที่สุด

3. การสรรหาและพัฒนาผู้นำของชุมชน การจัดตั้งกลุ่มของประชาชนขึ้น เพื่อบริหาร งานและคิดสร้างกิจกรรมและแนะนำกิจกรรมต่าง ๆ ของกลุ่มออกให้เกิดประโยชน์ โดยต้องมีผู้นำและผู้ปฏิบัติงานอย่างเป็นกิจจะลักษณะ เป็นผู้นำที่ดีและเข้มแข็งสามารถปฏิบัติหน้าที่ด้านบริการและนำความคิดประชาชนแทนเจ้าหน้าที่ของรัฐได้เป็นอย่างดี

4. การส่งเจ้าหน้าที่ของรัฐออกไปปฏิบัติงานอย่างเป็นมิตรกับประชาชนในชุมชน เจ้าหน้าที่ของรัฐควรทำหน้าที่เป็นเพื่อนคู่คิด คอยแนะนำแก้ไขปัญหิต่าง ๆ ในการคิดริเริ่ม การแสวงหาพลังมวลชน กระตุ้น เร่งเร้าให้ประชาชนมีความคิดริเริ่ม และกล้าคิด มีความรับผิดชอบต่อการพัฒนาชุมชนของตนเองได้

5. การศึกษาและวิเคราะห์ปัญหาชุมชน การพัฒนาชุมชนเชื่อมั่นว่าการเริ่มต้นที่ดี ช่วย ให้งานสำเร็จไปแล้วครึ่งหนึ่ง และการดำเนินงานตามโครงการพัฒนาชุมชนนั้นไม่ควร จะล้มเหลว เพราะจะเป็นการทำลายแรงบันดาลใจ ความกล้ากระตือรือร้นในการทำงาน ของประชาชน ดังนั้น การศึกษาวิเคราะห์ปัญหาความต้องการของชุมชนควรต้องมีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะจะทำให้ ประชาชนเกิดความตื่นตัวและตระหนักในปัญหามาก ขึ้น ดังนั้น ก่อนลงมือทำโครงการพัฒนาจะต้องมี การสำรวจข้อมูลเบื้องต้นในทุก ๆ ด้าน ของชุมชน และข้อมูลแต่ละด้านให้ประชาชนและผู้นำมีส่วน ร่วมรับผิดชอบรับรู้อย่าง ไกล่ชิดเพราะประชาชนและผู้นำได้รับรู้ปัญหาด้วยตัวของเขาเอง

6. การวางแผนและวางโครงการ การพัฒนาชุมชนนั้นจะต้องมีการวางแผนอย่างมีระบบและมีหลักวิชาการ การนำแผนออกปฏิบัติโดยจัดทำเป็นแผนโครงการต่าง ๆ และการดำเนินงานพัฒนาชุมชนจึงเน้นการวางแผนวางโครงการขึ้นโดยประชาชนตามสภาพปัญหา

และความต้องการของประชาชน และทางฝ่ายรัฐบาลจะต้องมีการวางแผนจากเบื้องบนแล้ว ต้องมีการวิเคราะห์ให้สอดคล้องกับแผนของประชาชนเป็นสำคัญ

7. การประสานงานและการร่วมมือในการปฏิบัติงาน การพัฒนาชุมชนไม่ใช่เป็นงานของประชาชนหรือหน่วยงานของรัฐคนใดคนหนึ่ง หน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่งโดยเฉพาะ แต่เนื่องจากกิจกรรมที่จะต้องพัฒนาในชุมชนนั้นมีมากมาย จะต้องทำให้การประสานสอดคล้องเกื้อกูลกัน ดังนั้น การประสานงานทั้งทางวิชาการ บุคคล งบประมาณ วัสดุอุปกรณ์ที่ต้องใช้ในโครงการจึงมีความจำเป็นและสำคัญในโครงการและการนำโครงการออกปฏิบัติและขั้นตอนต่าง ๆ ประชาชนและเจ้าหน้าที่ของรัฐบาลทุกคนทุกหน่วยงานที่รับผิดชอบจะต้องให้ความร่วมมือกันอย่างใกล้ชิดตามบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบและความถนัดของตน เพื่อให้การวางแผน การปฏิบัติออกมาให้เกิดความรัดกุม และรับรู้ร่วมกันจากการมีส่วนร่วมทุกฝ่าย

สรุปได้ว่า วิธีการพัฒนาชุมชน คือการให้การศึกษาอบรมแก่ประชาชน ให้การศึกษาอบรม พัฒนาความรู้ ความคิด เฉลียวฉลาดโดยพัฒนากลุ่มหรือองค์กรของประชาชน เป็นองค์กรสร้างพลังการคิดตัดสินใจ ร่วมปฏิบัติและรับผิดชอบด้วยกัน โดยมีการสรรหาและพัฒนาผู้นำของชุมชน ที่เป็นผู้นำที่ดีและเข้มแข็งสามารถปฏิบัติหน้าที่ด้านบริการ เพื่อศึกษาและวิเคราะห์ปัญหาชุมชน ผู้นำมีส่วนร่วมรับผิดชอบรับรู้อย่างใกล้ชิด เพราะประชาชนและผู้นำได้รับรู้ปัญหาด้วยตัวของเขาเอง ทางฝ่ายรัฐบาลจะต้องมีการวางแผนจากเบื้องบนแล้วต้องมีการวิเคราะห์ให้สอดคล้องกับแผนของประชาชนเป็นสำคัญ ประสานงานและการร่วมมือในการปฏิบัติงาน ประชาชนและเจ้าหน้าที่ของรัฐบาลทุกคนทุกหน่วยงานที่รับผิดชอบจะต้องให้ความร่วมมือกันอย่างใกล้ชิดตามบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบและความถนัดของตน ซึ่งวิธีการดำเนินงานพัฒนาชุมชนแบ่งออกเป็น 2 วิธี คือ 1) โดยการรวมกลุ่ม คือ การรวมพลังความคิดแรงกาย แรงใจ และวัสดุ เงินทุน เพื่อรวมกันเป็นกลุ่มขึ้น และเป็นองค์กรสร้างพลังการคิดตัดสินใจ ร่วมปฏิบัติและรับผิดชอบด้วยกัน ประชาชนส่วนใหญ่ทำอะไรกันบ้าง เราก็เข้าไปชักชวนชักนำกลุ่มโดยธรรมชาติให้เขาเห็นว่าการประกอบอาชีพที่เขาทำอยู่นั้น หากได้รับการปรับปรุงแก้ไขแล้ว จะทำให้ได้ผลดีขึ้น 2) โดยการให้การศึกษา คือ พัฒนาความรู้ ความคิด เฉลียวฉลาดให้ชุมชน อันจะนำไปสู่การสร้างสรรค์แต่สิ่งที่ดีงาม ซึ่งได้จากการศึกษาอบรมชักนำชาวบ้านให้รู้จักจัดตั้งกลุ่มขึ้นมา และจัดตั้งคณะกรรมการบริหารกลุ่มขึ้นนั้น เป็นขบวนการให้การศึกษาแก่กลุ่มอยู่แล้ว เป็นการศึกษาโดยการกระทำจริง

พระสงฆ์ควรมีบทบาทในการพัฒนาชุมชนในยุคปัจจุบันอย่างไร

การพัฒนาชุมชนโดยอาศัยบทบาทพระสงฆ์เป็นเรื่องที่มีมานานเพราะพระสงฆ์กับชาวบ้านมีวิถีชีวิตที่เกี่ยวข้องกันเสมอโดยเฉพาะตามชุมชนท้องถิ่น บทบาทของพระสงฆ์ทั้งโดยตรงและโดยอ้อม ทำให้เราเข้าใจบทบาทการพัฒนาท้องถิ่นจากพระสงฆ์เพิ่มมากขึ้นซึ่งบทบาทพระสงฆ์กับการพัฒนาท้องถิ่นนั้น เป็นการเน้นย้ำให้เห็นว่า พระสงฆ์นอกจากจะมีหน้าที่ปฏิบัติตามพระธรรมวินัยแล้ว ยังต้องมีหน้าที่ช่วยเหลือสังคมอีกทางหนึ่งด้วย โดยเฉพาะช่วยเหลือด้านการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น ซึ่งพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนานั้นมีบทบาทช่วยทำประโยชน์แก่สังคมไทยในด้านต่าง ๆ มาตั้งแต่อดีต โดยเป็นงานสวัสดิการสังคมที่ส่งเสริมคุณภาพจิตใจ ทั้งที่เป็นทางตรงและทางอ้อมทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ทำให้เกิดศรัทธาและความสามัคคีในสังคม ปัจจุบันนี้ได้มีการเน้นถึงความสำคัญของพระพุทธศาสนาในด้านต่าง ๆ เป็นต้นว่าพระพุทธศาสนากับการแก้ไขปัญหาสังคม พระพุทธศาสนากับงานสังคมสงเคราะห์ พระพุทธศาสนากับงานสวัสดิการสังคม ไม่ว่าจะเป็นการป้องกันปัญหา การแก้ไขปัญหา การพัฒนาคน การพัฒนาสังคม ทั้งนี้โดยการพิจารณาจากแนวหลักคำสอนในพระพุทธศาสนา บทบาทของพระสงฆ์ที่เกี่ยวข้องกับงานสวัสดิการ หลักธรรมเป็นเนื้อแท้ของศาสนา ซึ่งมาจากสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าโดยที่พระองค์ประสงค์จะถ่ายทอดเนื้อแท้ของศาสนาให้กับคนในโลก เพื่อให้เขาหลุดพ้นจากความทุกข์ นับได้ว่าพระพุทธศาสนาเป็นผู้ให้ความช่วยเหลือชาวโลกอย่างแท้จริง เพื่อช่วยเหลือให้เขาสามารถพึ่งตนเองได้ (พระมหาสาयนต์ หวานคำ, 2542)

บทบาทของพระสงฆ์กับการพัฒนาชุมชนเป็นบทบาทที่พระสงฆ์ได้ปฏิบัติมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันและรูปแบบการพัฒนาชุมชนของพระสงฆ์ก็มีการพัฒนาของภาครัฐที่ไม่สามารถตอบสนองความต้องการของประชาชนได้ ทั้งนี้งานพัฒนาชุมชนที่จัดขึ้นโดยพระสงฆ์จึงเป็นหน้าที่หลักอีกประการหนึ่งของพระสงฆ์ เพื่อเป็นการอนุเคราะห์ประชาชนให้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นทั้งด้านร่างกายและจิตใจ โดยแบ่งเป็นบทบาทในการพัฒนาออกเป็น 2 ประการ (พระมหาณอมศักดิ์ สุภักดิ์, 2546) คือ

1. บทบาทการพัฒนาตนเอง เป็นบทบาทที่พระภิกษุจะต้องปฏิบัติตามพระธรรมวินัยที่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงบัญญัติไว้ เพื่อเป็นการพัฒนาตนเองทางด้านจิตใจตามหลักการทางพระพุทธศาสนาเพื่อให้เกิดความบริสุทธิ์ใจเป็นที่น่าเลื่อมใสของพุทธศาสนิกชน

2. บทบาทการพัฒนาชุมชน เป็นบทบาทที่สังคมคาดหวังและต้องการให้พระภิกษุสงฆ์ได้ออกมาปฏิบัติหน้าที่เกื้อกูลแก่พุทธศาสนิกชนหรือบุคคลทั่วไป เพื่อพัฒนาทางด้านจิตใจ การเป็นที่พึ่งทางใจให้คำปรึกษาแก่ผู้ที่มีความทุกข์ทางใจ และด้านพัฒนาสังคม เช่น

ด้านการศึกษาสงเคราะห์ด้านการรักษาพยาบาล โดยวัดและพระสงฆ์ยังคงเป็นศูนย์กลางของชุมชนในการพัฒนาเพราะวัดเป็นต้นทุนที่สำคัญของสังคมไทย

ในบริบทเดียวกัน พระมหากษัตริย์ นันทเพชร์ (2540) ได้เสนอบทบาทของพระสงฆ์ต่อการพัฒนาชุมชนไว้อีก 5 ประการ คือ

1. บทบาทด้านการพัฒนาจิตวิญญาณ พระสงฆ์ทำหน้าที่ในการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาขัดเกลาจิตใจของพุทธศาสนิกชนให้มีคุณภาพดีขึ้น โดยหลักธรรมทางพุทธศาสนานี้ชี้ชัดว่า “ธรรมทั้งหลายมีใจเป็นหัวหน้า มีใจประเสริฐที่สุด สำเร็จได้เพราะใจ” คำสอนนี้ได้มาเป็นคติแบบไทย ๆ ที่ว่า “ใจเป็นนาย กายเป็นบ่าว” เพราะฉะนั้นหากมองในแง่ของการพัฒนาแล้ว การพัฒนาที่สำคัญที่สุดและละเลยไม่ได้ก็คือการพัฒนาจิตใจ เพราะจิตที่พัฒนาแล้วเท่านั้นจะทำให้การพัฒนาภายนอกคือการพัฒนาทางกายหรือวัตถุเป็นไปอย่างถูกต้อง พระสงฆ์จึงใช้หลักของการฝึกสมาธิเข้ามาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาจิตวิญญาณของพุทธศาสนิกชนให้เกิดการพัฒนาจากภายในสู่ภายนอกเพื่อให้เป็นคนที่มีสมบูรณ์

2. บทบาทด้านส่งเสริมและอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม จะเห็นได้จากการที่พระสงฆ์จัดการรักษาประเพณีทางพุทธศาสนา เช่น การเทศน์มหาชาติ การตักบาตรเทโว จัดให้มีการรักษาสีงแวดล้อม จะเห็นได้จากการที่พระสงฆ์จัดให้มีการบวชป่า เพื่ออนุรักษ์ป่าไม้ เป็นต้น เป็นบทบาทที่เน้นให้ประชาชนมีความรักและหวงแหนทรัพยากรในท้องถิ่นของตน

3. บทบาทด้านเผยแผ่ธรรม เป็นบทบาทหลักของพระสงฆ์ในฐานะที่เป็นสาวกของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระสงฆ์ทำหน้าที่ในการศึกษาธรรมและนำธรรมที่ตนได้ศึกษาแล้วไปเผยแผ่ธรรมของพระสงฆ์ในปัจจุบันออกเป็น 3 ลักษณะ คือ

3.1 พระธรรมจาริก คือพระสงฆ์ไทยที่เสียสละและสมัครใจเดินทางไปปฏิบัติงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่ชาวเขาในท้องถิ่นจังหวัดต่าง ๆ ที่มีชาวเขาอาศัยอยู่

3.2 พระธรรมทูต คือพระภิกษุที่มีความรู้ในทางพระพุทธศาสนาพอสมควรที่จะดำเนินการเผยแผ่ได้ แล้วเสียสละไปพบปะกับประชาชนในท้องถิ่นนั้น ๆ เพื่อหาทางโน้มน้าวประชาชนให้เกิดความสนใจเลื่อมใสในคุณค่าแห่งศีลธรรม และพระพุทธศาสนาโดยเผยแผ่ทั้งในประเทศและต่างประเทศ

3.3 การเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยทั่วไป เช่น การเทศน์ การเผยแผ่โดยผ่านสื่อวิทยุโทรทัศน์ สิ่งพิมพ์ เป็นต้น

4. บทบาทด้านให้การศึกษา เป็นบทบาทที่พระสงฆ์ได้ปฏิบัติตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ในอดีตประชาชนมักนำลูกหลานที่เป็นผู้ขยา มาฝากให้อยู่กับพระสงฆ์แล้วพระสงฆ์จะทำการสอนศิลปวิทยาการต่าง ๆ ให้ตามสมควร วัดก็บริจาคที่ดินให้เป็นสถานจัดสร้าง

อาคารของสถานศึกษาต่าง ๆ พระสงฆ์ยังทำหน้าที่เป็นครูช่วยเหลือในบางรายวิชาที่ขาดแคลนครูผู้สอน เป็นการให้การศึกษาแก่ชุมชน

5. บทบาทด้านสงเคราะห์ การสงเคราะห์ชาวบ้านของพระสงฆ์เป็นไปทั้งด้านวัตถุและด้านจิตใจ ทั้งนี้สอดคล้องกับหลักธรรมที่เรียกว่า สังคหวัตถุ ซึ่งเป็นธรรมเครื่องสงเคราะห์โลกประดุจสลักเพลาคุมรถที่แล่นไป มีอยู่ 4 ประการ คือ ทาน ให้เป็นสิ่งที่ของต่าง ๆ แก่ผู้อื่นที่ควรให้ปัน ปิยวาจา เจรจาวาจาอ่อนหวาน อตถจริยา ประพฤติสิ่งที่ประโยชน์สมานัตตตา ความเป็นคนมีตนเสมอไม่ถือตัว

พระสงฆ์จึงทำหน้าที่ในการสงเคราะห์พุทธศาสนิกชนทางด้านวัตถุ เช่น การบริจาคข้าวสารให้กับผู้ยากไร้ การช่วยเหลือผู้ประสบภัยธรรมชาติ เป็นต้น การให้สงเคราะห์ทางด้านจิตใจ พระสงฆ์ทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษาปัญหาต่าง ๆ เพื่อให้ผู้มาปรึกษาเกิดความสบายใจ และต่อสู้ชีวิตต่อไปได้

จากการศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ แสดงให้เห็นว่า พระสงฆ์คือครูของสังคม เป็นแบบแผนพฤติกรรมที่ดีงาม และเป็นผู้นำทางด้านจิตใจแก่ประชาชนโดยนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปใช้ในการพัฒนาสังคม เป็นหน้าที่ที่พระสงฆ์จะทำความด้วยใจและทำความด้วยความเสียสละเพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ชุมชนและสังคมที่ตนอาศัยอยู่

บทบาทที่พึงประสงค์ของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชนว่าควรมีบทบาทดังนี้

1. บทบาทในการปลูกฝังธรรมะในจิตใจ หมายถึง การหล่อหลอมความคิด ทศนคติ ตลอดจนอารมณ์ความรู้สึกต่าง ๆ ด้วยหลักธรรมเพื่อเป็นแนวทางในการดำรงชีวิต หลักธรรมสอนให้เห็นว่าสิ่งทั้งหลายไม่อยู่โดดเดี่ยว แต่มีความสัมพันธ์สอดคล้องเป็นเหตุปัจจัยต่อกัน เมื่อต้องการผลเช่นใดก็ต้องสร้างเงื่อนไขหรือเหตุปัจจัยเช่นนั้น เช่น เมื่อต้องการพ้นจากความยากจนก็ต้องขยันหมั่นเพียรและต้องแก้ไขสาเหตุของความยากจน เมื่อต้องการให้พืชผลเจริญงอกงามก็ต้องทะนุบำรุงและขจัดภัยของพืชเป็นต้น นอกจากนี้ยังมีหลักธรรมข้ออื่น ๆ ที่เสริมสร้างความรู้ความเข้าใจในพุทธธรรมคือ หลักอิทธิบาท 4 ว่าด้วย ฉันทะ พอใจ, วิริยะ ความพากเพียร, จิตตะ ความเอาใจใส่, วิมังสะ หมั่นไตร่ตรองงานที่ทำอันเป็นผลให้การทำงานมีผลดี ทำให้การงานมีความรอบคอบถี่ถ้วน และเกิดประโยชน์มากที่สุดมีคุณภาพที่สุด (ภัทรพร สิริกาญจน, 2540)

2. บทบาทในการพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจและการเดินทางสายกลาง หมายถึง การลงมือประกอบการทำมาหากินด้วยตนเองโดยทำเกษตรแบบผสมผสาน เช่น ทำนาและเลี้ยงปลารองนำไปด้วย หรือทำไร่แบบผสมผสาน ปลูกพืชหมุนเวียน เช่น ถั่วสลับกับพืชอย่างอื่น ในการพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจแบบผสมผสานนี้จะได้ผลดีต่อเมื่อผู้ประกอบการใช้วิถีเดินทางสายกลางตามหลักพระพุทธศาสนา คือ มีเป้าหมายในการเลี้ยงตนเท่านั้นตามหลักกินอยู่แต่พอดี ไม่ใช่เพื่อกินดีอยู่ดี จึงไม่มีความจำเป็นที่จะขยายงานให้มีขนาดใหญ่โต

เกินความจำเป็นในการดำรงชีวิต ไม่หวังผลทางการค้า และกำไรธุรกิจ ผู้สามารถอยู่ได้อย่างมีความสุข มีชีวิตที่เรียบง่าย และสันโดษ (ความพอใจในอัตภาพ) ผู้ที่ประกอบอาชีพโดยพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจจึงเป็นผู้เดินทางสายกลางพวกเขาไม่ร่ำรวยล้นฟ้า แต่ก็ไม่ลำบากยากจน สามารถดำรงชีพอยู่ได้อย่างมีความสุข การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมกับการพัฒนาชุมชนของพระสงฆ์ นั้นเป็นการปลูกฝังธรรมะในจิตใจของคนในชุมชนและเป็นการหล่อหลอมความคิดเพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต ด้วยการนำหลักพุทธธรรมมาเสริมสร้างความรู้และความเข้าใจในการใช้ชีวิตในชุมชนให้มีความ پاکเพียรในการทำงาน เอาใจใส่ในงานที่ทำ และลงมือทำงานด้วยตนเอง โดยใช้ทางสายกลางตามหลักพระพุทธศาสนามีประยุกต์ใช้ด้วยการพึ่งตนเองไม่เบียดเบียนใครมีเป้าหมายในการทำงานเพื่อสร้างความสำเร็จในการทำงานและสามารถดำเนินชีวิตอย่างมีความสุข (สมบุญ สุขสำราญ, 2530)

3. บทบาทในการทำหน้าที่เป็นพลังสร้างสรรค์บูรณาการของสังคมเป็นสถาบันที่ถ่ายทอดและปลูกฝังวัฒนธรรมและจริยธรรมทางสังคม ก่อให้เกิดความรู้สึกร่วมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันทางวัฒนธรรมและความรู้สึกเป็นชาติ พุทธศาสนามีอิทธิพลต่อทัศนคติและค่านิยมและมีบทบาทสำคัญในการกำหนดแนวทางความสัมพันธ์และการกระทำต่อกันระหว่างสมาชิกในสังคมทำหน้าที่เป็นกลไกคอยควบคุมพฤติกรรมของสมาชิกในสังคมอีกด้วย พุทธศาสนาไม่เพียงจะมีหลักการเกี่ยวกับธรรมชาติและปัญหาทางศีลธรรมเท่านั้น ยังเกี่ยวข้องกับความเท่าเทียมกันในโอกาสทางสังคมทั้งทางเศรษฐกิจและการเมือง พระสงฆ์ในฐานะเป็นศูนย์รวมทางจิตใจเป็นกลุ่มพลังทางสังคมที่สำคัญในการสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันภายในชาติ พระสงฆ์สามารถเป็นที่พึ่งทางจิตใจและร่างกายของชาวชุมชนชนบทที่ยากไร้และที่ห่างไกลจากการพัฒนาของรัฐ นอกจากนั้น วัดยังเป็นศูนย์พิธีกรรมทางประเพณีที่สำคัญของหมู่บ้าน จึงไม่เพียงแต่ศูนย์รวมทางจิตใจเท่านั้น แต่ยังเป็นศูนย์รวมด้านนันทนาการและความบันเทิงอีกด้วย พระสงฆ์ในชุมชนชนบทเป็นที่เคารพของชาวบ้าน ถ้าพระสงฆ์เป็นแกนนำในการพัฒนาจิตใจและวัตถุเรื่องใดเรื่องหนึ่ง เรื่องนั้นมักได้รับความร่วมมือและความช่วยเหลือจากชาวบ้านอย่างมีจิตศรัทธาและสามารถประสบความสำเร็จได้โดยง่ายและเสียค่าใช้จ่ายน้อย

ดังนั้น พระสงฆ์จึงได้รับการอบรมความรู้ด้านโภชนาการและการสุขอนามัย การพัฒนาชุมชนชนบทโดยพระสงฆ์เป็นผู้นำน่าจะประสบความสำเร็จเป็นลำดับ ซึ่งในกระบวนการพัฒนานั้น ประชาชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมเพื่อตนเองและชุมชนของตนเท่าๆกัน เป็นการพัฒนาสำนึกการเป็นพลเมืองและสำนึกของสังคมด้วยพระพุทธศาสนามีความสำคัญต่อวิถีชีวิตของคนในชุมชน เป็นสถาบันหนึ่งของชุมชนที่เป็นพลังสร้างสรรค์บูรณาการของชุมชนและปลูกฝังทางด้านวัฒนธรรม จริยธรรมทางชุมชนและมีอิทธิพลต่อ

ทัศนคติ ความคิด ความเชื่อ ทำหน้าที่เป็นกลไกคอยควบคุมพฤติกรรมของสมาชิกในชุมชน และพระสงฆ์ทำหน้าที่เป็นแกนนำในการพัฒนาจิตใจและแนะนำชาวบ้านในการใช้ชีวิตและดำเนินงานให้ประสบความสำเร็จ ปลูกศรัทธา สร้างความสุขให้คนในชุมชนได้รู้จักการใช้ชีวิตอย่างมีสติไม่ประมาทและอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข (สมบุญ สุขสำราญ, 2530)

สรุปได้ว่า บทบาทพระสงฆ์กับการพัฒนาชุมชนในปัจจุบันนั้น เป็นการนำหลักพุทธธรรมเข้ามาขัดเกลาสั่งสอนชาวบ้านเพื่อให้เกิดความพร้อมที่จะร่วมกันทำงานเพื่อพัฒนาเพื่อแก้ปัญหาชีวิตและชุมชน เน้นให้ชาวบ้านรู้จักตัวเอง รู้จักปัญหา รู้จักถ้อยคำ ยากฟังตนเอง จนนำไปสู่การเข้าร่วมในกิจกรรมการพัฒนา และหล่อหลอมความคิด ทัศนคติ ตลอดจนอารมณ์ความรู้สึกต่าง ๆ ด้วยหลักธรรมเพื่อเป็นแนวทางในการดำรงชีวิต ประกอบอาชีพโดยการพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจจึงเป็นผู้เดินทางสายกลางพวกเขาไม่ร่ำรวยล้นฟ้า แต่ก็ไม่ลำบากยากจน สามารถดำรงชีพอยู่ได้อย่างมีความสุขและนำไปสู่การมีความสามัคคีในหมู่คณะได้และก่อให้เกิดความมีเสถียรภาพในระดับตำบลและถ้าทุกตำบลสามารถมีเสถียรภาพได้ จะนำไปสู่การมีความมั่นคงในระดับชาติได้ในที่สุด

สรุป

จากการเปลี่ยนแปลงตามกระแสสังคมที่เกิดขึ้นทำให้พระสงฆ์มีการปรับบทบาท โน้มเข้าหาประชาชน ให้ชุมชนได้เข้ามามีส่วนรับผิดชอบมากขึ้น อาทิ ด้านการศึกษา ด้านการก่อสร้าง เป็นต้น พระสงฆ์ต้องส่งเสริมให้สังคมมีความเข้มแข็งด้านศีลธรรม โดยการสนับสนุนให้ประชาชน รวมกลุ่มศึกษาธรรมและฝึกสมาธิร่วมกัน จัดกิจกรรมส่งเสริมจริยธรรมแก่เยาวชนในชุมชน ส่งเสริมการพัฒนาชุมชน ด้วยการเปิดพื้นที่วัดให้ประชาชนได้ใช้ประชุมร่วมกัน อาทิ ปัญหายาเสพติด การอนุรักษ์แหล่งน้ำ การแก้ปัญหาน้ำล้น เป็นต้น ทั้งนี้บทบาทดังกล่าวอาจเริ่มด้วยการกระตุ้นให้ ชาวบ้านรวมกลุ่มกัน เป็นที่ปรึกษาทั้งด้านธรรมและทักษะ ตลอดจนการช่วยเหลือด้านวัสดุอุปกรณ์ กิจกรรมหลักข้างต้นนั้น พระสงฆ์ในพื้นที่ควรสนับสนุนอย่างจริงจัง ประชาชนต้องโน้มน้าเข้าหาคณะสงฆ์ ผ่านการร่วมบริหารและรับผิดชอบต่อกิจการคณะสงฆ์ หรือร่วมเป็นผู้อุปถัมภ์ ด้านบุคลากร ด้านวิชาการ ด้านการกำหนดนโยบาย ด้านการวางแผน และด้านการดำเนินงานของพระสงฆ์ในพื้นที่ เป็นการกระชับความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์กับประชาชน ที่จะส่งผลต่อความเจริญมั่งคั่งของ พระพุทธศาสนา เนื่องจากพุทธศาสนิกชนจะมีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรม และกลวิธีในการปฏิบัติมากหรือน้อยย่อมขึ้นอยู่กับศักยภาพของพระสงฆ์ ขณะเดียวกันพระสงฆ์จะประพฤติตาม พระธรรมวินัยและบำเพ็ญศาสนกิจได้อย่างมีประสิทธิภาพ ย่อมเกี่ยวพันกับการอุปถัมภ์และกำกับ ดูแลของประชาชนด้วยเช่นเดียวกัน เพราะหากประชาชนไม่ใส่ใจพระสงฆ์ หรือไม่รู้จักรอบและขอบเขตระเบียบวินัยสงฆ์ ยิ่งเป็นการละเลยต่อการกำกับดูแล

ภิกษุบริษัท พุทธศาสนิกชนไม่ควรคิดว่าพุทธศาสนาเป็นเรื่องของพระสงฆ์และกรรมการศาสนาเท่านั้น แต่พึงเข้าใจว่าพุทธศาสนาและพระสงฆ์ เป็นเรื่องเกี่ยวเนื่องด้วยพุทธศาสนิกด้วย (พระไพศาล วิสาโล, 2546)

ดังนั้นในปัจจุบันพระสงฆ์จึงเข้าไปมีบทบาทในด้านการอบรมคุณธรรม จริยธรรมให้แก่ชุมชน นักเรียน นักศึกษา เผยแผ่ธรรมะ สงเคราะห์ผู้ยากไร้ พัฒนาถาวรวัตถุให้กับชุมชนมีการรับเลี้ยงดูเด็กกำพร้า การเปิดโรงเรียนสอนเด็กก่อนเกณฑ์และโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและบาลี พร้อมกับพระปริยัติธรรมสามัญ เป็นผู้ดำเนินงานบทบาทนักสังคมสงเคราะห์ และยังเป็นผู้ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาและผู้นำชาวบ้านทำให้เกิดความสามัคคีเป็นระเบียบเรียบร้อยแก่ชุมชนและสังคมในท้องถิ่น ได้ดำเนินงานพัฒนาเศรษฐกิจให้แก่ประชาชนที่อยู่ในชุมชนประสบความสำเร็จ ไม่ว่าจะเป็นการตั้งสหบาลข้าว คือการให้ประชาชนที่ขาดแคลนสามารถกู้ยืมข้าวไม่บริโภค หลักการดังกล่าวสอดคล้องกับหลักทางพุทธศาสนาที่มีการเกื้อกูลเผื่อแผ่ซึ่งกันและกัน ผู้ที่มีข้าวก็จะนำข้าวมาฝากให้ผู้ทุกข์ยาก กว่ากู้ไปกินไปใช้ยามขาดแคลน ไม่ต้องไปกู้เงินดอกเบี้ยแพง ๆ นับเป็นการช่วยเหลือกันและกันเป็น หลักในการพัฒนาที่ยั่งยืนและมีการจัดตั้งกลุ่มสหกรณ์ร้านค้า ที่มีหลักการขายถูกเอากำไรพอควรหรือ กลุ่ม สัจจะออมทรัพย์เพื่อฝึกชาวบ้าน การทำเกษตรธรรมชาติ เกษตรครบวงจร เพื่อแก้ปัญหาการเกษตร เป็นต้น

เอกสารอ้างอิง

- เทวินทร์ คงเมือง. (2561). บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน อำเภอรัตนพิบูลย์ จังหวัดนครศรีธรรมราช. *วารสารสังคมศาสตร์และวัฒนธรรม*, 2 (2).14-21.
- ธิตี กิตติวิฑิตคุณ. (2540). ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของคณะกรรมการหมู่บ้านในการพัฒนาชุมชนชนบท : ศึกษาเฉพาะกรณีอำเภอกระทุ่มแบน จังหวัดสมุทรสาคร (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- ปรีดา เจษฎารางกุล .(2550). การมีส่วนร่วมของกรรมการชุมชนในการพัฒนาชุมชนในเขตเทศบาลเมืองคูคต อำเภอลำลูกกา จังหวัดปทุมธานี (วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรบัณฑิต). ขอนแก่น: มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- พระไพศาล วิสาโล. (2546). *พุทธศาสนาในอนาคต แนวโน้มและทางออกจากวิกฤต*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิสดศรีสฤษดิ์วงศ์.
- พระมหาภุชญา นันทเพชร. (2540). *ทัศนคติของพระสงฆ์ต่อบทบาทการพัฒนาสังคม* (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต). กรุงเทพฯ: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.

- พระมหานอมศักดิ์ สุกักดี. (2546). บทบาทของพระธรรมวิทยากรต่อการปลูกฝังและ
พัฒนาคุณธรรมเยาวชน (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต). กรุงเทพฯ:
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- พระมหาयरยง สุรบุญ. (2560). บทบาทพระสงฆ์ไทยกับงานพัฒนาชุมชน. *วารสารพุทธ
ศาสนศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย*, 24(3), 47-57.
- พระมหาสายันต์ หวานคำ. (2542). บทบาทของพระสงฆ์ในงานสวัสดิการสังคมศึกษากรณี
พระสงฆ์ที่ได้รับรางวัลดีเด่น (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต). กรุงเทพฯ:
มหาวิทยาลัยเกริก.
- ภัทรพร สิริกาญจน. (2540). หน้าที่ของพระสงฆ์ตามพุทธบัญญัติ: แนวคิดและบทบาทของ
พระคำเขียน สุวณโณ ในการพัฒนาชุมชน. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ยุวัฒน์ วุฒิเมธี. (2534). การพัฒนาชุมชน จากทฤษฎีสู่การปฏิบัติ. กรุงเทพฯ: ห้างหุ้นส่วน
จำกัด บางกอกบล็อก.
- วิมลพร สุวรรณแสนทวี. (2565). บทบาทพระสงฆ์ด้านการพัฒนาชุมชนและสังคม. *วารสาร
สังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย*, 5(1), 175-186.
- สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน). (2554). *คณะกรรมการเครือข่ายองค์กร
ชุมชนเพื่อการปฏิรูปข้อเสนอเชิงนโยบายชุมชนท้องถิ่นจัดการตนเองสู่การปฏิรูป
ประเทศไทย*. กรุงเทพฯ: สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน.
- สนธยา พลศรี. (2550). *เครือข่ายการเรียนรู้งานพัฒนาชุมชน* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ:
สำนักพิมพ์ไอ.เอส.พรินติ้ง เฮาส์.
- สมบูรณ์ สุขสำราญ. (2530). *การพัฒนาชุมชนชนบทแนวพุทธวิธี: ศึกษาเฉพาะกรณี
พระสงฆ์นักพัฒนา*. กรุงเทพฯ: บริษัท พิมพ์สวย จำกัด.
- สัญญา สัญญาวิวัฒน์. (2552). *การพัฒนาชุมชน* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนา
พานิช.